

Ровенчак О. А.

кандидат соціологічних наук, асистент кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені І. Франка вул. Університетська, 1, а. 318, м. Львів, 79000, Україна
Тел.: +38 066 451 83 91, E-mail rowentschak@gmail.com
ORCID orcid.org/0000-0003-1301-923X

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ДО НІМЕЧЧИНИ¹

Стаття присвячена дослідженню особливостей сучасної української еміграції до Німеччини. Емпіричне дослідження базується на авторській теоретичній основі вивчення міжнародних міграційних процесів. Серед певних питань, що розглядаються в статті — причинно-наслідкові зв'язки української міграції до Німеччини і видозміни складових ідентичності мігрантів. Також предметом аналізу є характеристики двостороннього процесу соціокультурної адаптації українців у Німеччині, участь у якому беруть як самі мігранти, так і приймаюче суспільство.

Ключові слова: українські мігранти в Німеччині, соціокультурна адаптація, ідентичність, міграційні практики, причини, наслідки.

Українська міграція до Німеччини має більш ніж столітню історію. Починалась вона як трудова міграція сільськогосподарських працівників у кін. XIX — поч. XX ст. У період існування Радянського Союзу українськими мігрантами в Німеччині були працівники, примусово вивезені у роки Другої світової війни та політичні емігранти-інтелектуали, яким вдалось втекти від радянського режиму [3; 15; 24]. Сучасна міграція із України до Німеччини має кілька складових. Це репатріація етнічних німців, імміграція євреїв, трудова міграція низькокваліфікованих працівників, а також інтелектуальна, освітня, туристична, сімейна. За різними офіційними даними кількість українських мігрантів у Німеччині становить від 130 до 200 тис. чол., а Україна стабільно входить у першу двадцятку країн-постачальників іммігрантів [11; 13]. Проте визначити її реальні масштаби складно, в основному через поширену напівлегальну, переважно туристичну міграцію.

Об'єктом дослідження є українська міграція до Німеччини. **Предметом** дослідження виступають її причинно-наслідкові зв'язки та процеси соціокультурної адаптації українців в цій країні. **Метою** статті є дослідити особливості української міграції до Німеччини. Серед **завдань** виділимо наступні: 1) виявити фактори та моделі адаптації українців у Німеччині; 2) проаналізувати взаємозв'язки причин міграції Українців до Німеччи-

¹ Стаття підготовлена на основі доповіді на Другій Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні, психологічні та політичні проблеми транскордонної безпеки», м. Одеса, 5 лютого 2016 року.

ни із процесами адаптації; 3) дослідити міграційні практики українців у Німеччині; 4) вивчити вплив адаптаційних процесів на наслідки міграції українців до Німеччини. Окрім власного дослідження, у своїй роботі опираємось також на напрацювання таких авторів, як А. Амеліна (А. Amelina), Х. Луц (Н. Lutz), І. Юнгвірт (I. Jungwirth) [12; 11; 17; 19], котрі досліджували цю проблематику раніше.

Емпіричну базу статті становить авторське дослідження соціокультурних характеристик сучасної української еміграції до Німеччини, яке проводилось протягом 2014–2015 рр. у Німеччині. Респонденти для дослідження підбирались за методом *снігової кулі*. Для збору основної частини інформації застосований метод *напівструктурованого інтерв'ю*. Для дослідження використано *цільову вибірку*, основними критеріями якої був досвід проживання у Німеччині, що у часовому вимірі становить мінімум 1 рік. Інформація, отримана у ході інтерв'ю, опрацьована переважно методом *дискурс-аналізу*. В ході дослідження зібрано 17 інтерв'ю (у 12 з них респонденти жінки, у 5 — чоловіки). Всі одружені респонденти проживають у Німеччині із чоловіками/дружинами, а батьки неповнолітніх дітей — також із дітьми. Окрім того, зазначимо, що всі респонденти мають вищу освіту, або неповну вищу (знаходяться у процесі її здобуття). Вища освіта респондентів здобута або в Україні, або в Німеччині. У частини респондентів є вища освіта, здобута в двох країнах за тим самим фахом, або за різними. Переважна більшість респондентів на момент дослідження виконує висококваліфіковану роботу, проте більшість з них має досвід виконання некваліфікованої роботи в Німеччині.

Таблиця 1

Соціально-демографічні характеристики респондентів

№ інтерв'ю	Ім'я/псевдонім	Рік народження	Сімейний стан	Місто проживання в Україні	Актуальне місто проживання в Німеччині	Початок міграції до Німеччини
1	Аня	1989	Неодружена, дітей немає	Вінниця	Берлін	2012
2	Іра	1987	Неодружена, дітей немає	Вінниця	Берлін	2009
3	Міра	1981	Одружена (чоловік українець), дітей немає	Львів	Берлін	2003
4	Олесь	1983	Одружений (дружина українка), дітей немає	Львів	Берлін	2003
5	Оля	1977	Одружена (чоловік француз), має дочку, 5 р.	Львів	Берлін	2002
6	Даша	1984	Не одружена, у цивільному шлюбі (чоловік німець), дітей немає	Київ	Берлін	2007

Закінчення табл. 1

№ інтерв'ю	Ім'я/псевдонім	Рік народження	Сімейний стан	Місто проживання в Україні	Актуальне місто проживання в Німеччині	Початок міграції до Німеччини
7	Ліда	1987	Розлучена (перший чоловік німець), у цивільному шлюбі (чоловік німець), дітей немає	Миколаїв	Берлін	2007
8	Сергій	1987	Неодружений, дітей немає	Львів	Місто біля Дюссельдорфа	2012
9	Олена	1980	Неодружена, дітей немає	Київ	Бохум	2004
10	Оксана	1967	Неодружена, має сина, 25 р.	Чернівці	Берлін	2011
11	Маша	1989	Неодружена, дітей немає	Харків	Берлін	2004
12	Світлана	1975	Одружена (чоловік німець), має дочку, 9 р.	Село в Тернопільській області	Берлін	2004
13	Святослав	1974	Неодружений, дітей немає	Львів	Місто біля Аахена	2004
14	Сергій	1973	Одружений (дружина етнічна німка, виїхала з Росії), має 3 дітей (неповнолітні)	Місто в Івано-Франківській області	Берлін	2000
15	Марина	1982	Неодружена, дітей немає	Дніпропетровськ	Берлін	2013
16	Максим	1986	Одружений (дружина українка), дітей немає	Львів	Гамбург	2010
17	Люся	1957	Розлучена (перший чоловік українець); у цивільному шлюбі (чоловік етнічний німець, народжений в Україні), має сина, 35 р.	Село у Київській області	Місто біля Гамбургу	2009

Результати дослідження. Якщо помістити сучасну українську еміграцію у широку систему класифікацій міжнародної міграції [7, с. 44–49], то цю міграцію можна визначити як: довготривалу або постійну (за тривалістю); добровільну (за критерієм добровільності); легальну та в окремих випадках напівлегальну (за правовим статусом); особну або сімейну (за кількістю осіб); стихійну або ланцюгову (за способом організації); одиничну або повторювану (за критерієм повторюваності); освітню,

туристичну, сімейну, етнічну або економічну/трудова (за причинами міграції). Що стосується класифікації в межах виду «трудова міграція», то це міграція працівників, які, як правило, працюють за спеціальністю — або отриманою в Україні, або в Німеччині. Для більшості респондентів актуальний виїзд до Німеччини є не першим виїздом за кордон. Раніше вони відвідували Німеччину або інші країни для відпочинку, відрядження, з метою участі у літніх школах, волонтерських програмах, програмі au-pair тощо. Крім того, перебуваючи в Німеччині, українці є досить мобільними в плані поїздок по країні, до інших країн, України та зміни місця проживання у Німеччині. Повертаючись до причин міграції, зазначимо, що респонденти найчастіше називають наступні **причини**.

Отримати кращі умови праці у тій самій сфері, в якій вони працювали в Україні: *«Один — це умови праці. Тобто тут нема проблеми з тим, щоб поїхати на конференцію. ...В дослідницьких інститутах важливий обмін інформацією... а в Україні якось є проблеми з тим. Тобто, як я хотів стягнути якусь статтю, то я не можу стягнути, бо... університет не має грошей заплатити за підписку на журнал»* [Інт.-13¹].

Здобути додаткову освіту в іншій галузі або покращити рівень тієї, яку отримали в Україні.

Побачити світ, пожити в іншій країні, розширити світогляд *«...мене кажеється, у меня какой-то бунт был изначально.... Мне как-то всю жизнь хотелось путешествовать и быть где-то, чем-то таким занимается интересным»* [Інт.-6].

Втілити бажання **пожити в країні із «високим рівнем життя»**: *«...в Україні менше спокою, якось непевно... Тут всі аполітичніші і спокійніші і менше напругаються... В Україні, я думаю, що більшість людей бідні, через це злі і це дуже тяжко поєднувати з тим, що там львівські програмісти заробляють в десятки разів більше грошей, ніж всі, хто навколо них, і мені це, скажемо, не було дуже приємно відчувати таке»* [Інт.-16]. Зазначимо, респонденти розглядають Німеччину як одну із найбільш економічно розвинених країн світу.

Серед інших причин: жити в одній країні із чоловіком/дружиною, що проживають в Німеччині; скористатися можливістю отримати дозвіл на постійне проживання або громадянство Німеччини, які ця країна надає етнічним євреям та німцям.

Як бачимо, причини еміграції українців до Німеччини не лежать суто в економічній площині і не є просто потребою/бажанням заробити більше грошей. Скоріше навпаки — причини еміграції опитаних респондентів лежать в основному в особистісній та культурній сферах. А. Амеліна у своєму дослідженні 2008–2009 рр.² також доходить до висновку про не-економічний характер причин еміграції українців до Німеччини, а пе-

¹ Тут і надалі цифрою позначається респондент, інтерв'ю якого носить відповідний порядковий номер у Таблиці 1.

² Респондентами у дослідженні були українці, які проживають в Німеччині, та члени їхніх сімей, які проживають в Україні (як правило, батьки).

реважання мотивації особистої та професійної самореалізації [11]. Крім того, на етапі планування поїздки більшість респондентів є добре обізнаними із тим середовищем, куди вони хочуть потрапити, та зазначають, що Німеччина загалом відповідає їхнім очікуванням через мультикультурність великих міст, університетів, корпорацій, що сприяє успішній адаптації.

Виділимо декілька видів типових **мігрантських практик**, які більшою чи меншою мірою притаманні й українцям в Німеччині.

Взаємні візити та спілкування із родичами/друзями із України. Взаємні візити відбуваються досить часто, але частіше мігранти відвідують своїх родичів/друзів в Україні. Це пояснюється кращим фінансовим забезпеченням та тим, що вони як правило мають легальний статус і можуть легко перетинати кордон. Також досить інтенсивним є спілкування через «Skype», «Facebook» та електронну пошту із родичами та друзями: *«Два рази в неділю, деякий час навіть три рази в неділю ми телефонуємо по скайпу і я намагаюся раз в півроку з'їздити до дому на 2–3 неділі»* [Інт.-7]; *«В мене є багато хороших друзів в Україні і дуже тісно спілкуємось... є групи для переписок в фейсбуці, в інших соціальних сервісах, що можна з телефону спілкуватись, розмови по скайпу. Також, друзі приїжджали»* [Інт.-8]. Респонденти зазначають також, що з часом контакти з друзями слабнуть через різні погляди і різні кола інтересів людей, які живуть у різних суспільствах: *«Как-то разошлись дорожки. Очень много из моих подруг живут совершенно уже другой жизнью. Они там замужем, с детьми. Уже второй развод у них. ...У всех такая взрослая жизнь, а я здесь вся такая еще студентка. Мне это все было непривычно, скажем так»*¹ [Інт.-11].

Передача грошей/передач до України. Така діяльність загалом не є характерною для українських мігрантів в Німеччині, на відміну від класичної міграції низькокваліфікованих працівників, для яких основною причиною виїзду в іншу країну є заробити гроші та передати їх в Україну (див.: [7; с. 49–105; 1; 8]; *«Гроші не передаю, не має потреби. Мама працює в університеті, батько в медицині, коштів вистачає»* [Інт.-1]; *«Ні... не передаю, то є без сенсу... Я як приїжджаю, то щось можу привезти, якісь подарунки, чи там щось треба до хати»* [Інт.-13]. Одним із пояснень може бути те, що класова/майнова ідентичність та відповідний статус респондентів не зазнають значних змін через міграцію і, відповідно, не виникає особливої потреби підтримувати матеріально сім'ю в Україні: *«Так як я працювала вчителькою [в Україні], то вважаю, що я належала до тих добрих середняків... у Німеччині... я думаю, що це є трошки вище як середній прошарок»* [Інт.-12]; *«Ну, я скажем, бідним себе в Україні не відчував, швидше якийсь там середній клас. ...Також приблизно так само [в Німеччині]»* [Інт.-16]. Додамо, що у своїх дослідженнях класової приналежності українців у Німеччині вчені відзначають, що під впли-

¹ Всі цитати із інтерв'ю подаються мовою оригіналу та із збереженням авторського стилю викладення.

вом зміни країни та місця праці у респондентів спостерігається висхідна мобільність в Україні через трудову зайнятість в країні ЄС та низхідна мобільність в Німеччині через трактування українців як «дешевої робочої сили». Така ситуація характерна зокрема для висококваліфікованої/інтелектуальної міграції [12].

Спілкування з іншими мігрантами. Українські мігранти в Німеччині часто спілкуються із іммігрантами із інших країн, які проживають в Німеччині. Проте тісний контакт із іншими українцями та іноземцями з інших країн в Німеччині пояснюється непевною мігрантською ідентичністю українців, яка є наслідком ідентифікації себе як мігранта, представника загальносвітової або української спільноти мігрантів. Поширеність такого виду практик пов'язана у більшості випадків із багатоетнічним складом робочого або навчального колективу мігранта: *«три немца, потом девочка болгарка, итальянец, голландец, получается еще одна немка и одна девочка наполовину немка, наполовину украинская... девочка, которая из Болгарии и итальянец...»* [Інт.-15]. Крім того, контакти із іноземцями відбуваються за таких же умов, що і з представниками приймаючого суспільства — німцями. Респонденти зазначають, що оскільки вони, як правило, знають кілька мов, то можуть легко контактувати із представниками спільнот іноземців, що користуються тими мовами, якими володіють українці: *«Если я кого-то, опять-таки на каких-либо семинарах, проектах встречала... то общность... на основе языка, или того подобного, способствовала тому, что мы потом встречались...»* [Інт.-6]; *«З поляками... оскільки я польською володію, то мені легко з ним мову знайти... Те ж саме з російською...»* [Інт.-13]; *«я еще знаю испанский... то есть у меня есть несколько товарищей, которые из латиноамериканских стран подтянулись...»* [Інт.-15]. Контакти із іншими українцями також будуються на основі спільного робочого/навчального простору та володіння мовою, але, крім того, українці в Німеччині контактують і з іншими українцями, з якими були знайомі ще до виїзду в Німеччину, а також спілкуються в межах УГКЦ та інтернет-спільнот української спрямованості, зокрема і в тих, що утворились в 2014–2015 рр. в результаті соціально-політичних потрясінь в Україні та військового конфлікту із Росією: *«...в мене дуже багато українських контактів, можливо через революцію. Зараз також громадська активність процвітає, і це переважно моє основне поле спілкування»* [Інт.-3].

Членство в мігрантських організаціях. Цей вид практик також не притаманний більшості українських мігрантів в Німеччині. Натомість мігрантськими організаціями респонденти часто називають інтернет-спільноти, що об'єднують незнайомих українців певного міста, країни чи українців у світі загалом: *«Я открыла для себя, что сейчас вот есть в интернете «украинианс ин Берлин»* [Інт.-11]; *«Я подписана на «интернейшнс» для экспатов ... Экспаты — это все иностранцы, которые живут в стране легально — экспатриотс.»* [Інт.-15]; *«Ми організували у фейсбук групу «українці в Гамбурзі», якщо це можна вважати мігрантською організацією»* [Інт.-16]. Загалом для українців у Німеччині не ха-

рактерним є об'єднання в організації за етнонаціональним походженням. Причинами цього вважаються і досить різні професійні та вікові категорії українців в Німеччині, і успішність інтеграції в німецьке суспільство, або в західноєвропейську цивілізацію загалом, що пояснюється високим відсотком інтелектуальної/висококваліфікованої міграції, представники якої зазвичай краще адаптовані в приймаюче суспільство ніж, наприклад, низькокваліфіковані працівники [9]. Проте одна із респонденток є головою українсько-німецького товариства, яке функціонує при Українській греко-католицькій церкві в Берліні: *«Це є німецько-українське товариство «Берегиня». Воно було створено на основі того, щоби підтримати українську школу, яка існувала донедавна при нашій церкві святого Миколая... Для того, щоби ми показали тут саме українську культуру і це є вже традиція в нас. ...спільний проект з німецькою громадою, римо-католицькою, яка також у цій церкві служить... Саме це поєднання двох культур німецької і української було замислом цього товариства»* [Інт.-12]. Також один із респондентів працює священником УГКЦ в Берліні: *«З 2005 року... дев'ятий рік [працює священником]. ...і завжди стоїть якесь питання «як розуміти парафію?» ...від науковців до студентів, до простих роботяг, людей, котрі важко працюють...»* [Інт.-14].

Зазначимо, що українці загалом розглядають УГКЦ не тільки як релігійну організацію, а як культурну, що не є поодиноким випадком, а досить поширене для українців у різних країнах [7, с. 222–228; 2]. Українська церква сприймається мігрантами як осередок збереження української мови, традицій святкування релігійних свят, які респонденти називають етнічними українськими: *«...коли День Незалежності, ми ходимо до церкви і співаємо тих наших українських пісень... В минулому році 24-го серпня я ходила на концерт. З Канади приїхав канадський ансамбль, який мав дуже багато різних костюмів, представлена вся Україна костюмами»* [Інт.-21]; *«В Штуттгарті як я був, то там була греко-католицька церква... я сам не дуже віруючий, взагалі невіруючий, але ходив туди часами і спілкувався з іммігрантами, тими, що там живуть. Свята разом зустрічали»* [Інт.-13]. Крім традицій святкувань, українськими етнічними практиками респонденти вважають одяг (вишиванки) і кулінарію (готування та споживання, наприклад, борщу) та інші практики: *«Борщ рідко, але варимо, музика українська, так, слухаємо, навіть німців пригощали борщем, навіть вишиванки маєм... ну, як, та підтримуємо якимось таку традиційну складову в сім'ї. Там Великдень, Різдво стараємося якимось мінімально відтворювати»* [Інт.-16].

Не етнічно-українськими, але притаманними культурі українського суспільства респонденти вважають практики одягу, харчування, музики, літератури, які відрізняються від поширених в німецькому суспільстві та яких вони дотримуються проживаючи в Німеччині: *«Я читаю українську літературу у свій власний час... Я читаю Лесю Українку»* [Інт.-7]; *«...улюблений мій гурт є «Кому вниз», а далі, звичайно «Океан Ельзи», «Плач Єремії», Тарас Чубай, «Тінь сонця»* [Інт.-8]; *«Я оливье делаю по традиции. У нас была... интернациональная вечеринка, каждый несет, что приго-*

товил и поскольку я великий кулинар, то мой максимум резать оливье» [Інт.-15].

Що стосується етнопонаціональної ідентичності, то перебування за кордоном та події, пов'язані із Майданом та україно-російським військовим конфліктом, у частини респондентів посилювали власне українську складову ідентичності.

Далі звернемося до питання соціокультурної адаптації українців в Німеччині. Під **соціокультурною адаптацією іммігрантів** маємо на увазі процес і результат взаємодії, взаємоприспосовування та взаємозмін іммігранта чи групи іммігрантів, які входять у нове соціокультурне середовище приймаючого суспільства, та цього ж соціокультурного середовища, що включає взаємне засвоєння (успішне або неуспішне) чи не засвоєння нових соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних іммігранту (чи групі іммігрантів) і соціокультурному середовищу приймаючого суспільства. В цьому контексті виділимо шість основних моделей соціокультурної адаптації іммігрантів.

Таблиця 2

Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів

№	Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів	Реакція іммігрантів на приймаюче суспільство	Реакція приймаючого суспільства на іммігрантів
1	Протест	Активний протест проти насадження практик і цінностей приймаючого суспільства	Спротив імміграції, прояв ксенофобії, заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот
2	Добровільна сегрегація	Заперечення практик і цінностей приймаючого суспільства та добровільне відгородження від нього	Часткове прийняття практик і цінностей іммігрантських спільнот
3	Творення діаспор	Часткове прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства поруч зі своїми власними	Часткове прийняття практик і цінностей іммігрантських спільнот поруч із вже існуючими у суспільстві
4	Сегрегація	Часткове прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства	Заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот, намагання відгородити їх від суспільства
5	Маргіналізація	Неуспішне прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства при відмові від своїх власних	Заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот, намагання асимілювати їх
6	Асиміляція	Повне прийняття та засвоєння практик і цінностей приймаючого суспільства при відмові від власних	Прийняття членів іммігрантських спільнот як нових членів суспільства зі спільними практиками та цінностями

Важливу роль в адаптації іммігрантів відіграє міграційна та адаптаційна політика приймаючої країни. Міграційною політикою називають впроваджену державою сукупність заходів, спрямованих на регулювання інтенсивності, структури і напрямів міграційних потоків загалом та інтенсивності пересування індивідів з метою зміни місця проживання зокрема [6, с. 165–166]. Під *політикою інтеграції іммігрантів* маємо на увазі *впроваджену державою сукупність заходів, спрямованих на успішну адаптацію іммігрантів у приймаючому суспільстві*.

Незважаючи на значний імміграційний досвід протягом останніх 50 років, Німеччина до останнього часу не вважала себе країною імміграції, розглядаючи іммігрантів як тимчасових, що не потребують особливих заходів їхньої інтеграції. До 1980-х рр. фактично єдиною сферою включення іммігрантів у німецьке суспільство була економіка. Низка законодавчих актів 1990–2003 рр. полегшила для іммігрантів процедуру набуття громадянства. Якщо раніше воно надавалось лише за правом «крові», то зараз за синтезованою моделлю «крові-або-землі» [10, с. 60; 5, с. 21–27]. У 2000–2004 рр. у Німеччині функціонувала перша програма із залучення висококваліфікованих спеціалістів, переважно в ІТ-сфері до роботи в Німеччині. Ця програма стосувалась у тому числі й імміграції із країн, що не є членами ЄС, як, наприклад, Україна. У різних формах подібні програми функціонують і сьогодні [17, с. 106–110]. Стосовно некваліфікованої міграції програма запрошення гостьових працівників, яка почалась у 1955 р., закінчилась у 1973 р., проте не закінчився процес прибуття до Німеччини некваліфікованих працівників. Триває цей процес протягом чотирьох десятиліть за рахунок міграції до Німеччини етнічних німців та євреїв переважно зі Східної Європи та Радянського Союзу (а згодом і з колишніх радянських республік), а також міграції членів сімей тих, хто виїхав раніше [19, с. 423–425; 23, с. 46–49]. У 2011–2012 рр. німецький уряд прийняв документи, спрямовані на регулювання імміграції. Перший з них стосувався трудової імміграції працівників переважно сфери догляду та обслуговування, а другий — висококваліфікованих працівників [16].

Намагаючись врегулювати антиімміграційну позицію суспільства, у Німеччині у 1990-х рр. почали впроваджувати практики мультикультуралізму, розширивши сферу залучення іммігрантів спочатку лише до мовної інтеграції, а згодом і до ширшої, культурної. Як результат, перед країною постало питання ідентичності: залишити стару, в основі якої етноцентрична модель держави, або приймати нову, що базується на цінностях мультикультуралізму. Уряд держави прийняв рішення на користь останньої, взявши за приклад Нідерланди і так звану Голландську модель (Dutch model)¹, що здавалось, ефективно працювала у Німеччині стосовно іммігрантів, проте критики мультикультуралізму все частіше заявляли,

¹ Запроваджена у 1979 році як «Політика меншин», що передбачала надання широких прав усім меншинам, у тому числі й етнічним, в усіх сферах культурного та суспільно-політичного життя країни, співіснування яких відбувається на основі принципів толерантності. Витоки цієї концепції лежать в історії Нідерландів, як держави, що постала на основі кількох «стовпів» — різних політичних та культурних (релігійних) груп [20].

що меншини, не асимільовані у «більшість», рано чи пізно поставлять питання про справедливість гегемонії домінантної культури. На початку 2000-х рр. із частковим провалом Датської моделі у Нідерландах та зверненням до ідей асиміляції перед Німеччиною постало нове питання: поглиблювати мультикультурну інтеграцію іммігрантів чи звернутися до асиміляційної моделі [25, с. 148; 18, с. 167–193; 14; 20]. У 2004 р. Німеччина прийняла перший цілісний закон про імміграцію, яким ввела певні обмеження до імміграційного законодавства, одночасно вперше визнаючи себе країною імміграції¹ (вступив у дію у 2005 р.). Федеральний комісар (Federal commissioner) імміграції та інтеграції Німеччини М. Бюмер (М. Böhmer) заявила, що «мрія про мультикультуралізм провалилась», а новий закон не є дискримінаційним, але іммігранти повинні приймати цінності і закони країни імміграції [21]. На сьогодні Німеччина стоїть на позиції, що передбачає заохочення успішної адаптації (як одностороннього процесу) іммігрантів до нового суспільства, причому «нове суспільство» має створювати сприятливі умови для такої адаптації. Сферами включення іммігрантів залишаються як економічна, так і культурна, але лише до тієї межі, доки це необхідно для успішної адаптації [22].

На загал українці в Німеччині є досить добре інтегрованими. *«Українці в Німеччині — це є група людей, які борються... за те, щоб їх акцептували як повноправних членів цього суспільства, які хочуть якимось чином приложитися для того, щоби суспільство розвивалося, і насамперед вони постійно в якійсь боротьбі між двома культурами і в постійному шпагаті... і кожна людина вирішує, який завеликий він між українською культурою і німецькою культурою і цими двома суспільствами»* [Інт.-12]. Найпоширеніша **модель адаптації** українців в Німеччині є **творення діаспор** (табл. 2): *«Дуже важко до німців знайти контакт. ...Тут дуже все довго, але якщо німці друзі, то вони таки друзі точно... Дуже повільний процес, але якщо вже він пройшов, то добре. ...Мені подобається тут, з одного боку. З іншого боку, я розумію, що я тут все одно іноземець»* [Інт.-2]; *«...я відчуваюся українкою і донині, хоча я досить непогано розмовляю німецькою мовою і досягла досить навиків в Берліні і стою двома ногами в житті і думаю, що буду тут жити досить довгий час, тому що в мене тут народилася дитина. Все таки, я не відчуваю себе німкою»* [Інт.-12].

Іншою поширеною моделлю є модель **асиміляції**: *«Ну, були якісь труднощі зрозуміти, що вони інші — інші сподівання, вони по-іншому оцінюють ситуацію, в них інша реакція, але, в принципі, знаючи якісь такі засадничі речі про них... знаючи такі речі, то в принципі досить легко пристосовуєшся... пристосовується, то таких звиклих для німців зразків поведінки. ...і просто хочеться так, як вони, такими обсягами мислити»* [Інт.-3]. При цьому, коли йдеться про культурні відмінності, то під «німецькою культурою» респонденти переважно розуміють культуру західної цивілізації загалом, зразки якої легко ними засвоюються. Успішністю ін-

¹ *Aufenthaltsverordnung* (2004). Befahrbar von <<http://bundesrecht.juris.de/aufenthv/index.html>>

теграції українські мігранти не в останню чергу завдячують мультикультурному середовищу, в яке вони потрапляють в Німеччині. *«Это такое вот, как Нью-Йорк интернациональное, очень такое мультикультурное, открытое, вот и я очень хорошо себя чувствую в Берлине...»* [Інт.-11].

У ставленні **українців до німецького суспільства** домінує позитивне сприйняття німців та Німеччини загалом: *«Подобається ніби на ментальному рівні... забезпеченість не на фінансовому рівні... Але цей спокій дуже привабливий»* [Інт.-9]; *«...я дуже люблю німецький менталітет, їхню пунктуальність, їхнє розпланування, так, як вони думають, мені подобається, тому в мене дуже багато німецьких друзів...»* [Інт.-12]. Хоча є і певні моменти, які не завжди добре сприймаються українцями в Німеччині: *«...для нашого менталітету досить важко, бо вони дуже прямо говорять, що їм не подобається, що вони думають»* [Інт.-2]; *«...тут просто кожен у своєму футлярі. ...І у мене великі труднощі порозумітися з деякими людьми, тому, що оця «людина в футлярі», про яку писав Чехов, це те, що тут зустрічаєш кожного дня, і моя відкрита натура просто не готова до цього досвіду»* [Інт.-7].

Також позитивним загалом називають респонденти **сприйняття їх самих німцями** та німецьким суспільством: *«Наших за що тут українців поважають? Бо ми працюємо»* [Інт.-10]; *«Вони цінують, наприклад, те, що ми завжди дотримуєм свого слова, те, що ми, різні наші кваліфікації, які ми з собою привезли і ми як українська нація, ми тут є на високому рівні. ...І я думаю, що ми, українці досить себе тут добре зарекомендували»* [Інт.-12]. Незважаючи на те, що більшість респондентів відзначають відсутність повторюваного дискримінаційного досвіду стосовно їхнього національного/етнічного походження, частина респондентів, проте, відзначає випадки їх сприйняття «по-іншому», зокрема через їх приналежність до:

– **України**. *«Оце дійсно була історія дискримінації. Це було жахливо. У мене були добрі оцінки... і для України вони просто віднімають чи бал, чи півбала, щось таке, просто тому, що це Україна, тому, що це не Германія»* [Інт.-7];

– **колишніх республік СРСР** або до **російськомовної спільноти**. *«Преподаватель политики и истории... считал нужным, говоря всегда о Советском Союзе, о сталинизме, обращать внимание на меня и просить меня это все рассказывать, как будто бы я там жила... я все это очень лично воспринимала...»* [Інт.-11]; *«...це сприйняття іноземця було або як советского насліддя, або всі рускі... для них, як вони казали, «дас егальдас зуп», що «то та сама зупа»»* [Інт.-14];

– **Східноєвропейських країн**. *«С жильем я столкнулась с проблемой... нужно было с весны искать, меня не предупредили, я начала осенью, а мне: «девушка из Восточной Европы с визой до сентября? Даже не надейся!»* [Інт.-15];

– **вихідців із менш економічно розвинених країн**. *«...вона мені сказала, що я тупа, я не розумію, тому що я з дикої країни»* [Інт.-7];

– **іноземців** загалом. *«...Були неприємні інциденти, коли власне згадувалося, що я з іншої країни і... коли етнічне походження відіграло*

певну роль в аргументації, чому мене не можна взяти на певну роботу...» [Інт.-3]; «Німецькі студенти, вони мобінгували всіх інших студентів, це було жахливо...» [Інт.-5].

Входження в німецьке суспільство респонденти вважають тривалим процесом, який навряд чи можна називати завершеним: «Цей процес ніколи не буде закінченим. Тобто я можу там якусь нову фазу зобразити, а так я просто видозмінююся» [Інт.-9]; «Процес інтеграції — це нескінченний процес, тому що на даний момент я інтегруюся ще і ще» [Інт.-12]. Адаптація в Німеччині залежить, на загал, від кількох факторів. Серед них наступні.

Місце проживання в Німеччині — велике мультикультурне місто чи типове маленьке німецьке містечко. «...Як я пробувала розмовляти (німецькою)... це маленьке містечко, закрите... вони робили вигляд, що не розуміють, розвертаються і йдуть, в магазині там...» [Інт.-5]; «...в Гамбурзі німецьке суспільство не дуже відчувається. Гамбург він такий дуже багатонаціональний. Це портове місто, тут купа всіх. Тут не відчувається якихось стандартних стереотипів, які люди мають про німців. В Гамбурзі мені було дуже легко вжитися...» [Інт.-16].

Тривалість перебування. Цей вплив можна простежити на прикладі політичних ідентичностей/практик. Тривале перебування в Німеччині веде, зокрема, до того, що респонденти краще орієнтуються у німецькому політичному житті загалом та в спектрі політичних партій та їхніх програмах, ніж в українському політичному житті, в програмах та в діяльності українських партій: «...для того, щоб когось підтримувати [в Україні], треба знати ці всі концепти і розділяти ці думки... На даний момент мені дуже імponує Партія Зелених в Німеччині» [Інт.-12].

Шлюб/цивільний шлюб із представником приймаючої (або третьої) країни. Самі респонденти вважають цей фактор важливим, проте дослідження показало, що насправді він слабо корелюється із успішністю адаптації українців в Німеччині.

Громадянство Німеччини. Серед респондентів є такі, котрі відмовились від українського громадянства, розглядаючи зміну громадянства як спосіб полегшення для себе процесу інтеграції в німецьке суспільство як в плані подолання бюрократичних перепон, так і в плані забезпечення собі психологічного комфорту: «Йдеться про можливість довготерміново планувати своє життя і коли тобі постійно треба поновляти візу це психологічно дуже блокує впевненість в майбутньому» [Інт.-3]. Більшість же опитаних українських мігрантів в Німеччині залишають українське громадянство, навіть якщо не збираються повертатись в Україну взагалі, або принаймні у найближчому майбутньому. Пояснюють це респонденти наступним чином.

По-перше, бажанням зберегти зв'язки з Україною і зі своїм походженням, зберегти свою українську ідентичність: «Після семи років ти можеш подати на громадянство, але це не в моїх планах. ...Чому? В мене є моя країна, принаймні, ще є... Я вважаю, що як і раніше належу до України і я маю надію повернутися до своєї країни» [Інт.-7].

По-друге, непевністю, що саме в Німеччині будуть проживати у майбутньому (як альтернатива розглядається Україна або третя країна): *«Мені подобається, що я тут працюю... Якби мені запропонували таке саме місце в Італії, я би погодилась, тобто мої прив'язки йдуть до моїх професійних сфер. Тобто, якщо б мені в Україні достойно платили, я би в Україні так само із задоволенням би викладала»* [Інт.-9];

По-третє, відсутністю практичної потреби: *«якщо я залишусь тут працювати, я громадянство українське віддавати не буду... То людина не мусять мати громадянство, щоб працювати в іншій країні»* [Інт.-13].

Володіння німецькою мовою, що сприяє успішності адаптації, також є одним із її факторів. Мовне питання потребує певного роз'яснення. Окрім рідної мови, для композиції мовних практик українських іммігрантів в Німеччині характерні рідна мова одного із батьків, рідна мова чоловіка/дружини, державна мова країни проживання (німецька) та мова, якою спілкуються друзі. Окремим феноменом є використання іммігрантами, наприклад, російської мови, яка виступає тут мовою міжнародного спілкування (йдеться перш за все про громадян країн колишнього соцтабору) і також додається до характеристики мовних практик українських іммігрантів у Німеччині. Іншою, набагато важливішою мовою міжнародного спілкування є англійська, володіння якою часто є достатнім для того, щоб не освоювати інші мови, зокрема й державну мову країни перебування. Проблема із володінням німецькою мовою серед українців полягає в тому, що в Німеччині можна проживати досить тривалий час, не знаючи німецької мови і не відчуваючи потреби у її вивченні через мультикультурність великих німецьких міст загалом та трудових/навчальних колективів зокрема. При цьому більшість респондентів володіють англійською та російською мовами, а іноді також й іншими (польською, іспанською, французькою): *«...мені було важче спілкуватися з німцями чи західними європейцями, мені було легше спілкуватися з Східною Європою. Через знання російської, польської мов це було звісно легше»* [Інт.-3]; *«Англійською, то професійна мова, мусять людина розмовляти, писати статті, розмовляти на конференціях. ...Тобто, то не є потрібна німецька, але я стараюсь німецькою спілкуватись на якихось таких семінарах внутрішніх...»* [Інт.-13]. Проте незнання німецької мови, як зазначають респонденти, частково звужує їхні можливості для успішної адаптації у німецькому суспільстві: *«Мені не легко. ...тому що я досі не знаю німецької мови... в особистому спілкуванні є мовний бар'єр...»* [Інт.-8]; *«Я потеряла по сравнению с Украиной два года из-за языкового барьера... Я долго овладевала немецким... я не общалась с людьми на немецком. Меня это очень сильно напрягало»* [Інт.-11].

Як показало наше дослідження, успішність адаптації не корелюється з тим, в якій частині Німеччини проживають респонденти, з якого міста (області) України вони походять, з тим, чи змінює мігрант кваліфікацію/професію/місце праці; слабо корелюється із етнічним/національним походженням дружини/чоловіка респондента та не корелюється із статтю, сімейним станом, наявністю дітей, місцем проживання родичів.

Наслідки своєї імміграції до **Німеччини** респонденти розглядають як позитивні, перш за все із точки зору власної кваліфікації та економічної вигоди від сплати податків легально працюючими мігрантами, якими у більшості і є респонденти. *«...Я висококваліфікований, і Україна потрапила на мене гроші, щоб мене такого виховати, а Німеччина взяла, от, і... і я сюди приїхав. Нічого не вклавши, збільшила кількість висококваліфікованих людей. Ну, і плюс, я плачу податки, в Німеччині вони високі, Німеччина від цього виграє»* [Інт.-16].

Наслідки своєї еміграції **для України** респонденти оцінюють як негативні через економічні втрати (в податках і в коштах, затрачених державою на їхнє навчання) та втрати інтелектуальні: *«Більше негативні, звичайно. Тому, що в даний час я не приношу прямої економічної і політичної користі для України...»* [Інт.-8]; *«... Вони [наслідки] можуть бути хороші, якщо Україна начнет розвивати свою систему образования, и я туда вернусь, вот... А так, я считаю, что я одна такая маленькая-маленькая капля утечки мозгов...»* [Інт.-15]. Також наслідки своєї еміграції для України респонденти розглядають і як позитивні, по-перше, з економічної точки зору — через зменшення рівня безробіття. При цьому значення фінансового вливання через грошові перекази із Німеччини в Україну респонденти розцінюють як незначне, незважаючи на те, що Німеччина знаходиться на третьому місці (після Росії та США) за сумами грошових переказів до України [4]. По-друге, позитивними респонденти вважають наслідки з точки зору культури, маючи на увазі привнесення різних культурних зразків, елементів ідеологій та способу мислення із Європи до України: *«...так багато... різного досвіду привозиться з собою і ділиться... під час тих самих телефонатів, під час того, що розказується про те, що нового тут... запозичено впроваджується на Україні. Чи хочеш ти, чи ні, ти так само поводиш себе на Україні, як і тут»* [Інт.-12]. По-третє, позитивом респонденти вважають поширення знання про Україну серед німців та європейців загалом.

Як основний **особистісний** наслідок міграції до Німеччини більшість респондентів називають саморозвиток, самовдосконалення, можливість краще виконувати свою роботу, покращення своєї кваліфікації або її набуття, освіти, розширення світогляду: *«...я вивчила багато речей, які я не змогла би вивчити в моєму місті, в Миколаєві нема можливості зрозуміти, що таке диверситет мов, країн, людей, менталітетів і так далі. Я зрозуміла багато речей, я не тільки вивчила, я зрозуміла багато речей, я просто виросла тут як особистість. Це було наслідок того, що мені просто треба було виживати самостійно»* [Інт.-7]. Ще одним наслідком респонденти вважають залучення до «європейської культури», яке часто пов'язують зі змінами власних культурних практик, що відбувається в процесі адаптації: *«...я бачу зрушення в собі... То я уже інша, інша — європеєвана, не така, як ті. Але Європа псує людей, і я думаю, що якщо я на довше залишуся, то я стану така ж черства, бездушна... Це така хвороба»* [Інт.-10]; *«...я стала вибирати какой-то более нейтральный стиль и бросила носить каблук и... короткие юбки... Как-то немецкое общество*

внесло свой вклад в мой стиль одежды, и я это вот разлюбила и не хочется мне носить всякие рюшечки...» [Інт.-11].

Другорядним наслідком респонденти вважають покращення фінансового забезпечення себе особисто та своєї сім'ї. Також одним із особистісних наслідків можна вважати зміни у регіональній ідентичності респондентів, яка набуває певних форм неоднозначності та стає «багатоповерховою», поповнюючись «німецькою», «європейською», космополітичною складовими: «...в мене чоловік космополіт, так само як я вже. Так, в мені українська кров і я українка, але мені практично все одно де жити, лиш би бути з чоловіком, з сім'єю» [Інт.-5]; «Я думаю, що я все-таки українка... А потім, мені здається, що німка, а після німки, вже напевно проста жителька свого села на Тернопільщині» [Інт.-12]; «Я думаю, що найперше українець, але... десь частина мене є трохи німецька, частина мене є і польська і англійська, якимось так воно намішується, але перш за все українець, потім вже все решта» [Інт.-13]. Треба зазначити, що асиміляційні прояви в ході адаптації у німецькому суспільстві не позбавляють регіональну ідентичність респондентів її «української складової», що зберігається ними скоріше як нагадування про походження, ніж як результат актуальної самоідентифікації: «Я розумію, що як би мені не хотілося розправити крила і сказати, що я там космополіт і не маю приналежності до національних ознак, я на першому місці прив'язана до свого паспорта, я українського походження» [Інт.-9].

Переважає більшість респондентів своє майбутнє не пов'язує із постійним проживанням в Україні. Одним із найважливіших факторів, що стримують опитаних українців у Німеччині від повернення до України, вони називають труднощі реадaptaції в економічно менш розвиненій країні: «В Миколаєві в мене немає ніяких перспектив, кому я потрібна? Синхронний перекладач німецької, англійської, японської мови в Миколаєві (сміється) — це якимось не дуже перспективно» [Інт.-7]. Це (разом із тривалістю перебування в Німеччині на момент інтерв'ю) і зумовлює віднесення української міграції до Німеччини до виду постійної або довготривалої.

Проте і назвати Німеччину чи конкретне місто в Німеччині як місце, де вони планують жити в майбутньому, респонденти також здебільшого не можуть. Натомість переважають короткотермінові плани на кілька років наперед, що пов'язані перш за все із місцем роботи: «Деся хотілось би вже де інде поїхати пожити. Просто, щоб щось нове побачити... набридла [Німеччина], щоб простіше висловитись» [Інт.-3]; «Моїми планами на майбутнє є закінчення навчальної програми... Поїхати працювати на основі цієї освіти кудись, в якусь іншу країну, або повернутись в Україну» [Інт.-8]; «...в кінцевому підсумку, то я би хотів повернутися додому. Не знаю, як там буде... З іншої сторони, цікаво також в інших країнах працювати, іншу ментальність пізнати, інших мов навчитись... Або знайти деся працю може в Польщі, вона мені теж близька» [Інт.-13]; «Я вважаю, це очень хороший город [Берлін], чтобы поучиться и поработать, но это конечно не город, в котором я бы хотела жить... мне, конечно, хотелось бы в Италию... но если не сложится... У меня как бы такой вариант есть,

план «Б» — я хотела бы преподавать в Украине» [Інт.-15]. Таку ситуацію можна пояснити досить високою територіальною мобільністю респондентів у плані різного роду міграційного досвіду у минулому і теперішньому, а також широкими можливостями, які відкриваються перед ними в професійному плані з огляду на набутий у Німеччині та в інших країнах досвід. У зв'язку з цим своє майбутнє більшість респондентів якщо і планують, то без довготермінової прив'язки до певного міста чи країни.

Висновки. Хоча традиційно найзначнішим видом української міграції до Німеччини вважається трудова міграція, проведене дослідження виявило й інші її характеристики. Набір мігрантських практик у Німеччині серед опитаних українців є не зовсім типовим для класичної трудової міграції (наприклад, регулярність та суми грошових переказів), хоча у більшості випадків пошуки роботи є однією із найважливіших причин міграції до Німеччини. Така ситуація пояснюється тим, що респонденти шукають нову роботу у Німеччині, як правило, не задля утримання сім'ї в Україні, а для задоволення особистісних потреб у професійній діяльності.

Процес адаптації у більшості випадків проходить успішно, що певною мірою пояснюється наявністю неекономічних, культурних та особистісних чинників у матриці причин міграції українців до Німеччини, а також відсутністю значних змін у класовій ідентичності респондентів через міграцію. Ще одним важливим фактором успішності адаптації, на нашу думку, є попередня територіальна мобільність респондентів, яка частково і стала причиною виникнення неекономічних причин міграції.

У дослідженні адаптаційних процесів в середовищі українців в Німеччині досить несподіваними виявились деякі моменти. По-перше, це той факт, що значна частина респондентів, сильно інтегрованих в німецьке суспільство, не володіють при цьому німецькою мовою, проживаючи тривалий час у цій країні, і пояснюють це специфікою неангломовної мультикультурної країни, якою є Німеччина. Незважаючи на це повна успішна адаптація залежить від знання німецької мови. По-друге, неочікуваним виявилось те, що успішність адаптації практично не залежить від етнопонаціонального походження чоловіка/дружини і не залежить від виконуваної роботи та рівня кваліфікації, оскільки респонденти, по-перше, відчувають задоволеність їхніх культурних та особистісних потреб і зазначають, що перебування в Німеччині відповідає їхнім очікуванням; по-друге, більшість опитаних респондентів за роки свого проживання в Німеччині отримали досвід виконання робіт різної кваліфікації.

Українці у Німеччині адаптуються здебільшого за моделями асиміляції (яка, проте, є неповною через описані особливості мовних практик українців та через «українську складову» регіональної ідентичності респондентів) та творення діаспор (при цьому часто маються на увазі не діаспори у класичному вигляді, а скоріше новітнє явище реально існуючої діаспори, створеної у віртуальному світі). Успішна адаптація і значна територіальна мобільність респондентів до та під час перебування в Німеччині разом із побоюваннями перед реадптацією в Україні ведуть до того, що у більшості опитаних українських іммігрантів в Німеччині немає планів повертатись

на постійне проживання до України, а натомість вони планують жити у Німеччині чи інших країнах.

Підсумовуючи, зазначимо, що у різних характеристиках сучасної української міграції до Німеччини рівнозначними із соціально-економічними факторами є культурні та особистісні, які іноді стають навіть важливішими. Ця тенденція прослідковується у таких характеристиках, як причини і наслідки міграції, та в соціокультурній адаптації мігрантів у приймаючому суспільстві.

Список літератури

1. Годованська О. Новітня українська діаспора. Трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2011. — 192 с.
2. Іванкова-Стецюк О. Б. Інституційні аспекти формування мереж мігрантів: діяльність церкви // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : збірник наукових праць ДонДУУ. Серія «Соціологія». — Донецьк : ДонДУУ, 2011. — Т. XII, вип. 211. — С. 143–150.
3. Качараба С. Еміграція з Західної України 1919–1939. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 415 с.
4. Овчарова Л. П. Приватні грошові перекази і розвиток економіки // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. — К.: НІСД, 2011. — С. 105–114.
5. Понамарева А., Татунц С. Интеграция мусульманских общин в европейское общество и внешнеполитический фактор // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 18: Социология и политология. — 2008. — № 1. — С. 21–40.
6. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — № 1. — С. 161–172.
7. Ровенчак О., Володько В. Міжнародна міграція: теорія та практика : монографія. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. — 412 с.
8. Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу: збірник наукових статей / за ред. І. Маркова. — Львів: Манускрипт, 2005. — 188 с.
9. Українці в Німеччині, <http://www.litopy.com.ua/DIASPORA/NIMECHCHYNA/UKRAYINTSI-V-MIMECHCHYNI>
10. Цапенко І. Социально-политические последствия международной миграции населения // Мировая экономика и международные отношения. — 1999. — № 3. — С. 52–63.
11. Amelina A. Gendered Strategies of Social Support and their Inequality Effects in the Context of German-Ukrainian Transnational Space // COMCAD working paper / Gen. Ed. T. Faist. — Centre on Migration, Citizenship and Development, Bielefeld. — 2009. — No. 67. — P. 1–40.
12. Amelina A. Hierarchies and Categorical Power in Cross-Border Science: Analysing Scientists' Transnational Mobility between Ukraine and Germany // Southeast European and Black Sea studies. — 2013. — Vol. 13(2). — P. 141–155.
13. BMI — Federal Ministry of the Interior / Migration and integration. — http://www.bmi.bund.de/EN/Topics/Migration-Integration/migration-integration_node.html;jsessionid=0347189297B992BD888182579A937DA1.2_cid287
14. Dastidar M. Rasism in Germany: Double-Talk by Political Parties // Economic and Political Weekly. — 2001. — Vol. 36, № 12. — P. 1006–1008.
15. Düvell F. Ukraine — Europe's Mexico // Central and Eastern Europe, Research Resources Report 1/3. — Oxford: Centre on Migration, Policy and Society, Oxford University, 2007. — P. 1–9.
16. International Migration Outlook 2012 / OECD Publishing. — http://dx.doi.org/101787/migr_outlook-2012-en.
17. Jungwirth I. Gendered Configurations: Transborder Professional Careers of Migrant Women // Migracijske i etničke teme. — 2001. — Mar. — Vol. 27, Issue 1. — P. 105–121.

18. Kivisto P. Multiculturalism in a Global Society. — Oxford, Malden: Blackwell Publishing, 2002. — IX, 232 p.
19. Lutz H., Palenga-Möllnbeck E. Care Work Migration in Germany: Semi-Compliance and Complicity // *Social Policy and Society*. — 2010. — Vol. 9, No. 3. — P. 419–430.
20. Michalowski I. What is The Dutch Integration Model, And Has it Failed? // *Focus Migration: Policy Brief*. — 2005. — № 1, April. — P. 1–4.
21. Multiculturalism Has Failed // *International Political Economy Zone*. — July 13, 2007. — Available from: <http://ipezone.blogspot.com/2007/07/multiculturalism-has-failed.html>. — Cited on 24 October 2009.
22. On Integrating Immigrants in Germany // *Population and Development Review*. — 2006. — Vol. 32, № 3. — P. 597–599.
23. Parusel B. The Impact of visa Policy on Migration. A Case Study of German and Immigration from Poland, Romania and Bulgaria // *Migration from Eastern European Countries to the European Union in the Context of Visa Policy* / Ed. by M. Lesińska, E. Matejko, O. Wasilewska. — Warsaw: Stefan Batory Foundation, 2012. — P. 40–63.
24. Popyt na prace cudzoziemców. Polska i sąsiedzi / red. S. Golinowska. — Warszawa: IPISS, 2004. — 240 s.
25. World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration // *IOM World Migration Report Series*. Vol. 3. — Geneva: International Organization for Migration, 2005.

References

1. Hodovanska, O. Novitnja ukrajins'ka diaspora. Trudovi mihranty v Italiji, Ispaniji ta Portuhaliji [The latest Ukrainian diaspora. Labor migrants in Italy, Spain and Portugal]. Lviv : Instytut Narodoznavstva NANU, 2011.
2. Ivankova-Stecjuk, O. B. Instytucijni aspekty formuvannja merezh mihrantiv: dojalnist' cerkvy. [Institutional aspects of formation of a network of migrants: activity of church] Suchasni suspilni problemy u vymiri sociolohiji upravlinnja [Modern public problems in measurement of sociology of management]. Zbirnyk naukovykh prats DonDUU. Seriya «Sociolohija» XII, no 211 (2011): 143–150.
3. Kacharaba, S. Emihracija z Zakhidnoji Ukrajiny 1919–1939 [Emigration from the Western Ukraine 1919–1939]. Lviv: Lviv University Press, 2003.
4. Ovcharova, L. P. Pryvatni hroshovi perekazy i rozvytok ekonomiky [Private money transfers and development of economy], In *Socialno-ekonomichni ta etnokulturni naslidky mihraciji dlja Ukrajiny* [Social and economic and ethnocultural consequences of migration for Ukraine] : zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27 September 2011) compiled by O. A. Malynovska. — Kyiv: NISD, 2011.
5. Ponomareva, A. and Tatunts, S. Integracija musul'manskikh obshchin v evropejskoe obshchestvo i vneshnepoliticheskij factor. [Integration of Muslim communities into the European society and foreign policy factor] *Vestnik Moskovsk Univ. Ser. 18. Sociologija i politologija* 1 (2008):21–40.
6. Prybytkova, I. Suchasni mihracijni procesy: teoretyko-metodolohichni aspekty doslidzhen. [Modern migratory processes: teoretiko-methodological aspects of researches] *Sociolohija: teoriya, metody, marketynh* 1(1999): 161–172.
7. Rovenchak, O. and Volodko, V. Mizhnarodna migracija: teoriya ta praktyka. [International migration: theory and practice] Lviv : Lviv University Press, 2015.
8. Markov, I., ed. *Ukrajinska trudova migracija u konteksti zmin suchasnogo svitu*. [The Ukrainian labor migration in the context of changes of the modern world] Collection of papers. Lviv: Manuskrypt, 2005.
9. *Ukrajinci v Nimechchyni*. — <http://www.litopy.com.ua/DIASPORA/>
10. Tsapenko, I. Socialno-politicheskie postedstviya mezhhdunarodnoj migracii naselenija. [Sociopolitical consequences of the international population shift] *Mirovaja ekonomika i mezhhdunarodnye otnoshenija* 3 (1999):52–63.
11. Amelina, A. Gendered Strategies of Social Support and their Inequality Effects in the Context of German-Ukrainian Transnational Space. COMCAD working paper 67 (2009): 1–40.

12. Amelina, A. Hierarchies and Categorical Power in Cross-Border Science: Analysing Scientists' Transnational Mobility between Ukraine and Germany. *Southeast European and Black Sea studies* 13, no 2.(2013):141-155.
13. Migration and integration. BMI — Federal Ministry of the Interior. — http://www.bmi.bund.de/EN/Topics/Migration-Integration/migration-integration_node.html;jsessionid=0347189297B992BD888182579A937DA1.2_cid287
14. Dastidar, M. Rasism in Germany: Double-Talk by Political Parties. *Economic and Political Weekly* 36, no 12 (2001): 1006-1008.
15. Düvell, F. Ukraine — Europe's Mexico. *Central and Eastern Europe, Research Resources Report 1/3*, Oxford. — Centre on Migration, Policy and Society, Oxford University, 2007.
16. OECD Publishing. *International Migration Outlook 2012*. — http://dx.doi.org/101787/migr_outlook-2012-en.
17. Jungwirth, I. Gendered Configurations: Transborder Professional Careers of Migrant Women. *Migracijske i etničke teme* 27, no 1(2001): 105-121.
18. Kivisto, P. *Multiculturalism in a Global Society*. Oxford, Malden: Blackwell Publishing, 2002.
19. Lutz, H. and Palenga-Möllnbeck, E. Care Work Migration in Germany: Semi-Compliance and Complicity. *Social Policy and Society* 9, no 3: 419-430.
20. Michalowski, I. What is The Dutch Integration Model, And Has it Failed? *Focus Migration: Policy Brief 1*, April (2005): 1-4.
21. *International Political Economy Zone. Multiculturalism Has Failed*. — Accessed July 13, 2007. — <http://ipezone.blogspot.com/2007/07/multiculturalism-has-failed.html>
22. On Integrating Immigrants in Germany. *Population and Development Review* 32, no 3 (2006): 597-599.
23. Parusel, B. The Impact of visa Policy on Migration. A Case Study of German and Immigration from Poland, Romania and Bulgaria, In *Migration from Eastern European Countries to the European Union in the Context of Visa Policy* ed. by M. Lesińska, E. Matejko, O. Wasilewska. Warsaw: Stefan Batory Foundation, 2012.
24. Golinowska, S, ed. *Popyt na prace cudzoziemców. Polska i sąsiedzi*. Warszawa: IPISS, 2004.
25. *World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration*. IOM World Migration Report Series 3 (2005)

Стаття надійшла до редакції 10.02.2016

Ровенчак О. А.

кафедра історії і теорії соціології
Львівського національного університету імені І. Франко,
ул. Университетская, 1, а. 318, г. Львов, 79000, Україна

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИИ В ГЕРМАНИЮ

Аннотация

Статья посвящена исследованию особенностей современной украинской эмиграции в Германию. Эмпирическое исследование базируется на авторской теоретической основе исследования международных миграционных процессов. Главными проблемами статьи стали причинно-следственные взаимосвязи украинской миграции в Германию и видоизменения составных идентичности мигрантов. Также центральным предметом анализа являются характеристики двустороннего процесса социокультурной адаптации украинцев в Германии, участвует в котором, помимо самых мигрантов, и принимающее общество.

Ключевые слова: украинские мигранты в Германии, социокультурная адаптация, идентичность, миграционные практики, причины, последствия.

Rovenchak O. A.

the Department for History and Theory of Sociology of Ivan Franko Lviv National University, 1 Universitetska str, r. 318, Lviv, 79000, Ukraine

SOCIOCULTURAL CHARACTERISTICS OF MODERN UKRAINIAN EMIGRATION TO GERMANY

Abstract

The article is devoted to the issues of theoretical and empirical exploring of Ukrainian migration to Germany in its sociocultural dimension. It is aimed to inquire such issues as migration practices of the Ukrainians in Germany, models and factors of their adaptation, cause-and-effect relations concerning Ukrainian migration to Germany and its interconnection with adaptation process. The author's theoretical concept is a basis for empirical survey on Ukrainian migration to Germany conducted in 2014–2015. 17 half-structured interviews with the Ukrainians who experienced living in Germany were taken during the research. The main outcomes of research are as follows. In spite of having mostly labour nature, Ukrainian migration to Germany is simultaneously coursed by non-economical reasons (i.e. professional interests, self-realization, personal growth, family and ethnic reasons). This fact is one of the factors that explain successful adaptation of the Ukrainians in German society. The multiculturalism of German cities is another important factor. It includes the chance for English-speaking people to live in Germany for a long time not speaking German. The respondents' background, profession/skills, spouse's ethnicity instead turned out to be marginal factors. Diasporisation and assimilation are detected as main adaptation models for the Ukrainians in Germany. Successful adaptation of the Ukrainians in Germany, their significant space mobility and re-adaptation fears course undefined planes for future — stay in Germany, return to Ukraine, migration to the third country. In summary, the research showed the modern Ukrainian migration to Germany to have cultural and personal characteristics as equal to the socio-economical ones.

Key words: Ukrainian migrants in Germany, sociocultural adaptation, identity, migration practices, reasons, consequences.